

Vad behöver vi veta/mäta för att kunna veta att vi är på rätt spår i omställningen?

Jenny Sandahl – Teknikföretagen
Karin Östman – Jernkontoret
Mattias Lindahl – Linköpings universitet
Nancy Steinbach – Tillväxtanalys
Raul Carlsson – Rise
Thomas Olsson – Vattenfall

På uppdrag av samverkansprogrammet har ovan författare tagit fram detta material. Arbetet har skett under december 2020 och februari 2021.

Utgångspunkter

För att mäta näringslivets klimatomställning behövs verktyg som mäter omställningsfaktorer. Sådana verktyg ska hjälpa till att identifiera faktorer som inte låser fast och driver dagens ohållbara klimatpåverkan utan istället visar på vilka möjligheter som finns för att komma bort från ohållbara lösningar och drivkrafter. Det som mäts ska alltså stödja näringslivet att driva sin verksamhet med mindre klimatpåverkan och bidra till att materialisera de värden som skapas i en omställning mot ett fossilfritt samhälle. Därför föreslås nya metoder och verktyg som mäter omställningsfaktorer. Det kan handla om förändringar som att upphöra med att använda fossila bränslen i något led under livscykeln, t ex via elektrifiering, reduktion av järnmalm med vätgas istället för med kol, eller om att ha möten via Internet istället för fysiska möten. För att identifiera och kategorisera denna typ av omställningsfaktorer krävs nya definitioner, metoder och verktyg. Dessa metoder och verktyg är nödvändiga för att kunna följa upp och styra under omställningen.

Sverige och dess företag lever i en global kontext och de flesta av miljöproblemen är globala, t ex växthuseffekten – den har inga gränser. För att lösa de globala miljöproblemen krävs samverkan och internationellt sker det idag mängder med aktiviteter kopplat till klimatomställning, hållbarhet och cirkulär ekonomi. De uppmätta omställningsfaktorerna måste kunna tillämpas i en internationell kontext och skapa positiva incitament till omställning.

Majoriteten är idag enig om att samhället måste ställa om till att bli mer hållbart och där spelar samverkansprogrammet för Näringslivets klimatomställning en roll. Samhällets ohållbara användning av resurser i form av råvaror, natur och produkter är grunden till de växande miljöproblemen, t ex i form av växthuseffekten. Att ställa om till ett klimatneutralt samhälle kommer att kräva mer än bara ökad effektivitet. Det behöver ställas frågor om vad som är rätt sak att göra och om det finns bättre saker att göra. Detta ställer krav på kunskaper om alternativ och om utvecklingsvägar, men särskilt ställer det krav på att mäta och förstå konsekvenserna av olika handlingsalternativ.

Vad som är rätt sak att göra och vad som är en utvecklingsväg som går i en positiv riktning förändras över tid och skiljer sig mellan olika organisationer. Rådigheten och möjligheten för en organisation att förändra sig och påverka sin omvärld beror på vad denna omvärld ser för

värden av en förändring och därmed vilka ramar som ges till en förändring. Det är viktigt att de aktörer som ska förändra sig uppfattar en nytta med förändringen alternativt att de omgivande aktörerna, t ex kunder och politiken uppfattar nyttan och har möjlighet att få aktörer att förändras, t ex genom nya affärsmodeller och/eller skattefinansierade incitament.

För att utvärdera status eller förändringar och för att identifiera omställningsfaktorer kan mätningar göras på olika systemnivåer, t ex internationell-, nationell-, regional-, företags-, avdelnings- eller produktnivå. Vid mätningarna behöver olika beslut tas rörande t ex vilka tidsaspekter som ska beaktas, ifall reboundeffekter ska analyseras, vilka klimatpåverkanskategorier som ska inkluderas och vilka data som kan användas, t ex generella eller specifika data för länder, material eller produkter.

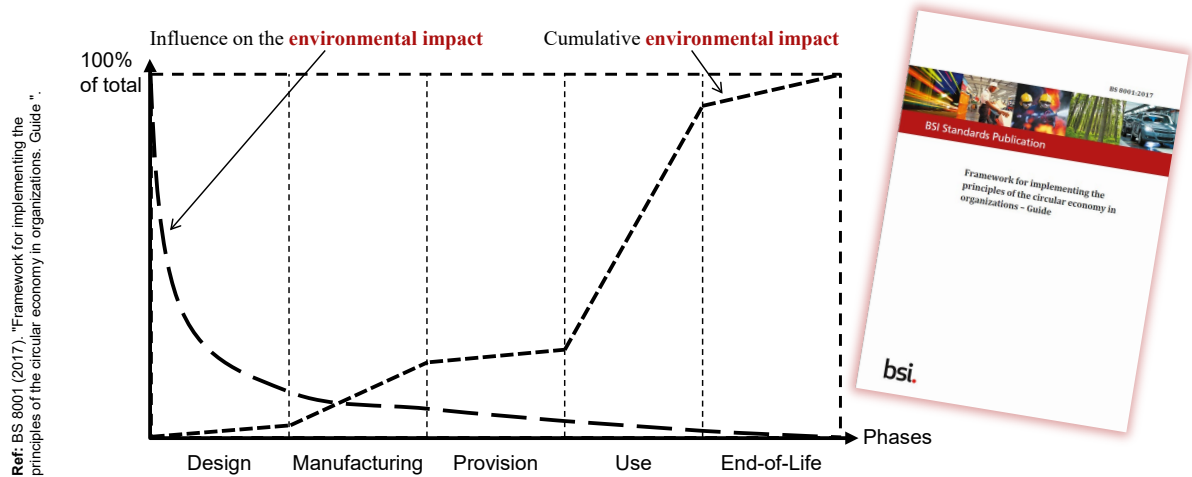
Det är viktigt att det som mäts är relevant och trovärdigt, inte bara av den som mäter utan även omgivande aktörer. Resurserna som krävs för att mäta måste både stå i relation till nyttan med att mäta och förmågan att följa upp och förbättra utifrån de resultat som mätningen ger.

Insamling, sammanställning och rapportering av data som används för olika typer av klimatpåverkansanalyser, vare sig det rör status, förändringar eller omställningsfaktorer sker idag till stor del manuellt. Näringslivets allmänna omställning mot digitalisering och automation är på väg att förändra detta på alla sätt. Det kommer att betyda att de praktiska hindren för att mäta status och följa upp omställningen försvinner. Detta kommer däremot att visa upp andra hinder, som sekretess, företagens vilja till begränsad insyn osv.

Förslag

Nedan förslag är inte i någon prioriteringsordning.

- 1. Ökat deltagande för små och medelstora företags medverkan i standardisering –** Begreppen, metoderna och verktygen som används för att stödja och följa upp omställningen måste vara relevanta, accepterade och förstås på likartat sätt av olika aktörer inom samhället. För att möjliggöra detta bör staten och dess myndigheter aktivt möjliggöra för företag (med fokus på små och medelstora företag) att delta i det internationella standardiseringsarbete som nu sker relaterat till klimatområdet, t ex Carbon Neutrality, Sustainable Finance, Sustainable Cities and Communities och Circular Economy.
- 2. Utveckla relevanta omställningsindikatorer och verktyg för små och medelstora företags omställningsarbete –** För att uppnå den önskvärda klimatomställningen krävs att allt fler företag vågar fatta kloka och modiga beslut, t ex om ändrade produktionstekniker och affärsmodeller som leder till undvikna emissioner och resursförbrukning. Designen av produkterna spelar en stor roll för produktens totala klimatpåverkan, se figur nedan. För att ge stöd och vägledning i dessa beslut behövs metoder och verktyg som kan hjälpa en aktör att värdera olika alternativ på ett systematiskt sätt avseende deras påverkan på klimatet och andra hållbarhetsparametrar. Företagen, särskilt små- och medelstora, behöver få stöd i att hitta och använda lämpliga metoder och verktyg. De behöver även stöd i att utifrån dessa metoder och verktyg kunna jämföra sig mot andra företag och även lämpliga indikatorer att mäta sin förändring. Exempel på indikatorer kan vara användning av fossila bränslen, massmängder, energianvändningen vid produktion och användningen av produkter i Sverige och utomlands, materialåtervinning och materialåteranvändning.

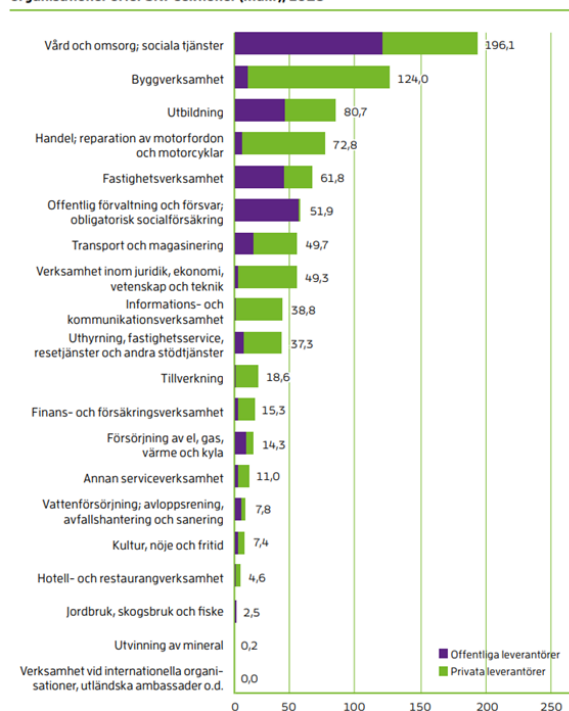

3. **Nationell uppföljning av företagens systematiska omställningsarbete** – Vår bedömning är att det finns ett värde i att skapa några enkla indikatorer som mäter näringslivets omställningsarbete på en övergripande nivå. Till exempel hur stor andel av svenska företag arbetar med och rapporterar på ett systematiskt sätt sin klimatpåverkan ur ett värdekedjeperspektiv. Sådana siffror behöver följa internationella standarder eller rapporteringsmetoder, t ex skulle Sverige kunna följa upp hur många företag som idag systematiskt mäter sin klimatpåverkan via Greenhouse Gas (GHG) protokollet och rapporteras enligt Global Reporting Initiative (GRI) eller annan lämplig rapporteringsmetod. Att välja ut några sådana mätetal som lämpliga indikatorer skulle kunna vara ett sätt att mäta det breda näringslivets omställningsresa mot klimatneutralitet. Mycket fokus har hittills legat på de stora nationella punktutsläppen men för att nå målet kommer klimatpåverkan att behöva hanteras i hela leverantörskedjan. Vi bedömer att någon eller några nationella indikatorer som mäter näringslivets omställning införs och vid behov kopplas till stöd eller annat kan behövas. Ett exempel skulle vara hur många företag som utvärderar eller rapporterar sin klimatpåverkan.

4. **Följ upp nyttan av klimatkrav i offentlig upphandling** – Upphandling är ett sätt att driva på omställningen för minskad klimatpåverkan i Sverige och utomlands. Staten, regionerna och kommunerna utgör i detta sammanhang mycket viktiga upphandlingsaktörer, och värdet av den offentliga upphandlingen i Sverige beräknas till cirka 706 miljarder kronor årligen, se nedan figur. Historiskt har den offentliga upphandlingen spelat en viktig roll i att stödja och hjälpa svenskt näringsliv att utvecklas och framgångsrikt kunna sprida sina innovationer internationellt. Staten, regioner och kommuner borde mer aktivt använda sin offentliga upphandling genom att ställa krav på mer hållbara lösningar. Upphandlingskraven bör vara proaktiva och formuleras utifrån väl underbyggda livscykelbaserade metoder som redovisar miljöpåverkan under produktens/funktionens livscykel och livscykelkostnad på ett tydligt sätt. Vid jämförelse mellan olika alternativ är det viktigt att funktionskravet ligger till grund för jämförelsen. Kraven som ställs i offentlig upphandling behöver också kontrolleras i samband med upphandlingen. Den offentliga sektorn bör också följa upp att upphandlingskrav leder till önskvärd förändring. Exempel på vad som skulle kunna mätas är andel av den offentliga upphandlingen inom kommuner, regioner och staten där

klimatkrav ställs, kontrolleras och utvärderas. Upphandlingsmyndigheten har verktyg som skulle kunna användas, t ex miljöspendanalys¹.

Diagram 31 Utbetalningar från stat, landsting eller region och kommun till utomstående organisationer efter SNI-sektioner (mdkr), 2018

Källa: DSI (uppgifter) och Upphandlingsmyndigheten (bearbetning) 2019. Not: För 2018 finns uppgifter för 205 statliga myndigheter, 21 landsting och regioner samt 290 kommuner. Uppgifter saknas för offentligt ägda bolag och övriga offentliga organisationer.

5. **Koordinera uppföljningen av olika nationella, branschers och sektorers initiativ för klimatomställningen** – Mycket görs här men det behövs ett fortsatt fokus på denna fråga. Inom ramen för Fossilfritt Sverige, vars mål är att göra Sverige till världens första fossilfria välfärdsstat, har till dags dato 22 olika branscher tagit fram färdplaner för att visa hur de kan stärka sin konkurrenskraft genom att bli fossilfria eller klimatneutrala. Dessa planer visar möjligheterna, identifierar hinder och innehåller förslag på lösningar, både genom egna åtaganden och politiska förslag. Signalvärdet av dessa planer ska inte underskattas. Det är inte bara de olika branscherna som behöver tydliga planer utan även Sverige, dess regioner och kommuner behöver detta. Planer som på ett genomgripande sätt koordinerat pekar ut riktningar och mål för olika indikatorer, samt innehåller konkreta åtgärder t ex för att stimulera forskning och omställning, undanröja formella och informella hinder, samt att mer aktivt använda offentlig upphandling som en katalysator för att uppnå ett mer hållbart samhälle. På samma sätt som branschernas färdplaner ska kunna följas upp är det viktigt att även mäta och följa upp nationella, regionala och kommunala planer. Sveriges klimathandlingsplan, den kommande elektrifieringsstrategin och den strategi för svensk finansiering av klimatåtgärder som håller på att tas fram av Fossilfritt Sverige i samarbete med bl a med finanssektorn är exempel på vad som behöver följas upp i Sverige. I övrigt hänvisas till Miljömålsberedningens uppdrag att ta fram en strategi för minskad klimatpåverkan från konsumtion inklusive mål och förslag till åtgärder och Tillväxtanalys metodutvecklingsprojekt “Att bättre följa näringslivets gröna omställning med existerande miljöstatistik”.

¹ <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/om-hallbar-upphandling/miljomassigt-hallbar-upphandling/analysera-inkopen-med-miljospendanalys/regionernas-miljopaverkan/>